

Öğrenci Siber Sağlık Ölçekleri Geliştirme Çalışması

A Study on Student Cyberwellness Scales Development

Pınar MIHÇI¹, Ebru KILIÇ ÇAKMAK²

¹Aksaray Üniversitesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü,
pınar_mihci@yahoo.com

²Gazi Üniversitesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojisi Eğitimi Bölümü, ebrukilic@gmail.com

Makalenin Geliş Tarihi: 24.10.2016

Yayına Kabul Tarihi: 26.01.2017

ÖZ

Bu çalışma ile siber sağlık çatı kavramı kapsamında ortaokul öğrencilerine yönelik internet bağımlılığı, siber zorbalık, çevrimiçi nezaket, çevrimiçi mahremiyet, çevrimiçi uygunsuz içerik, telif hakkı ve çevrimiçi güvenlik ölçeklerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma, ölçek geliştirme çalışması olup, iki aşamadan oluşmaktadır. Başlangıçta 16 uzmanın görüşüne sunulmuş kapsam geçerliliği incelenmiş, sonrasında 528 kişiden oluşan 6-7-8. sınıf öğrencilerinin katılımı ile elde edilen verilerden ölçeklerin yapı geçerliliği ve güvenilirlikleri test edilmiştir. Ölçekler için oluşturulan soru havuzları düzenlenerek 16 uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan gelen dönütlerin Lawshe tekniği ile analizleri yapılmış, uzmanların sözel dönütleri de göz önüne alınarak ölçekler ön uygulamaya hazırlanmıştır. Sonrasında Aksaray ilinde dört ortaokulda toplam 528 öğrencinin katılımı ile ön uygulama gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler ile ölçeklerin yapı geçerliliklerini test etmek için açılımlı faktör analizi ve bu analize bağlı olarak varimax döndürme yönteminden ve doğrulayıcı faktör analizinden yararlanılmıştır. Ayrıca ölçeklerin güvenilirliklerinin test edilmesinde iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı Cronbach Alfa, madde toplam korelasyonu ve alt-üst %27'lik grup ortalamaları arasındaki farklara başvurulmuştur. Analizler sonrasında birtakım maddeler çıkarılarak, birtakım maddeler düzenlenerek ölçeklere geçerli ve güvenilir bir yapıda son hali verilmiştir. Geliştirilen ölçekler ile ortaokul öğrencilerinin siber sağlık farkındalıklarının belirlenmesi ve bu doğrultuda bilinçlendirme çalışmaları yapılarak, geleceğin bilinçli kullanıcıları yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Siber Sağlık, İnternet Bağımlılığı, Siber Zorbalık, Çevrimiçi Nezaket, Çevrimiçi Mahremiyet, Çevrimiçi Uygunsuz İçerik.

ABSTRACT

The purpose of this study is to develop internet addiction, cyber bullying, netiquette, online privacy, inappropriate online content, copyright, and cyber security scales oriented to secondary school students within the scope of cyber wellness framework. Being a scale-development study, the research is made up of two phases. Initially, content validity was studied by means of expert opinion, then, construct validity and reliability were tested via data gathered through 528 students'

participation at 6th-7th-8th grade. After the question pools constructed for scales were organized, they were submitted to expert opinion. Based on Lawshe method, and experts' oral feedback in the process of designing the scales, the scales were prepared for pilot study. Later, pilot study was conducted through 528 students' participation in four secondary schools in Aksaray province. With the data gathered, exploratory factor analysis and depending on this analysis, varimax rotation method and confirmatory factor analysis were utilized to test construct validity of scales. Also, internal consistency reliability coefficient Cronbach Alpha, item-total correlation, and group mean differences between bottom-top 27% were applied to test reliability of the scales. After the analyses, the scales were finalized by means of extraction and editing of some items. Thanks to the scales, it is aimed to determine secondary school students' cyberwellness awareness and to raise conscious users by making consciousness-raising operations.

Keywords: Cyberwellness, Internet Addiction, Cyber Bullying, Netiquette, Online Privacy, Inappropriate Online Content, Cyber Security.

GİRİŞ

Bazı insanların boş zamanlarını değerlendirdiği, bazılarının iş amaçlı kullandığı, bazı insanların ise sevdikleriyle iletişim kurduğu İnternet, her yaştan ve her gruptan insana sınırsız seçenekler ile kapılarını açmaktadır. Sanal ortamda sunulan seçenekler her geçen gün biraz daha artmakta ve İnternet, kullanıcıları için daha fazla vazgeçilmez hale gelmektedir. Çocuk ve gençler arasında bu durum biraz daha belirgin olarak görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2013 verileri incelendiğinde, 6-15 yaş grubu öğrencilerin yarısından fazlasının İnternet kullanıcısı olduğu ve yaklaşık yarısının hemen her gün İnternet kullandığı görülmektedir. Bu yaş grubunun İnternet'i çoğunlukla ödev amaçlı kullandığı, bunun yanı sıra oyun oynamak, video izlemek, anlık mesajlaşmalar için de İnternet'ten yararlandığı ortaya çıkmıştır (Livingstone, Haddon, Görzig ve Olafsson, 2011a). Ancak genç bireylerin İnternet kullanımı her zaman masum etkinliklerden oluşmamaktadır. Buna örnek olarak Livingstone, Haddon, Görzig ve Olafsson (2011b) 9-16 yaş grubu çocukların %40'ının İnternet'te yeni arkadaş aradığını, %34'ünün daha önce hiç tanımadığı insanları ağına eklediğini, %16'sının olduğundan farklı davrandığını, %15'inin tanımadığı kişilere bireysel bilgilerini yolladığını, %14'ünün ise kendisine ait fotoğraf ve videoları tanımadığı bireylere yolladığını belirtmektedir.

Başlangıçta tehlikeli görünmeyen sanal ortamdaki bu davranışlar zarar verici durumlarla sonuçlanabilmektedir. Bu duruma örnek olarak Avrupa Çevrimiçi Çocuklar (2012) araştırmasında, 9-16 yaş arasındaki çocukların internette gördüğü uygunsuz içeriklerden olumsuz etkilenip üzüntü yaşadıkları, kişisel bilgilerinin başkaları tarafından kötüye kullanıldığı, küfür-hakaret gibi aşağılayıcı sözlere maruz kaldıkları, internette dolandırılarak para kaybettikleri ya da aşırı İnternet kullanımından dolayı arkadaşlarını, ailelerini ve ödevlerini aksatmak gibi kötü sonuçlarla karşılaştıkları görülmektedir. Bu tarz sonuçlarla karşılaşmamak ve bu konuda önlemler almak adına genç bireylerin güvenli İnternet kullanımına yönelik davranışlarının belirlenmesi önem taşımaktadır.

Öğrencilerin güvenli İnternet kullanımına yönelik gerekli önlemlerin alınabilmesi için öncelikle öğrenci farkındalıklarının belirlenmesi ve bu noktada çeşitli ölçme araçlarından

yararlanılması gerektiği açıktır. Güvenli ve sorumlu İnternet kullanımına yönelik ülkemizde yapılan araştırmalar incelendiğinde, ortaokul öğrencilerine yönelik çalışmaların problemlili İnternet kullanımı (Döner, 2011; Türkoğlu, 2013), siber zorbalık/siber aylaklık (Kavuk, 2016; Kavuk, 2011), riskli İnternet kullanımı (Gökçearsan ve Seferoğlu, 2016), çevrimiçi güvenlik (Mert, Bülbül ve Sağıroğlu, 2012) gibi konularda yapıldığı belirlenmiş, bu konuda önemli yere sahip olan çevrimiçi nezaket, çevrimiçi mahremiyet, çevrimiçi uygunsuz içerik, telif hakkı gibi boyutlarda ortaokul düzeyinde çalışmalara ulaşamamıştır. Bu nedenle öğrencilerde güvenli ve sorumlu İnternet kullanımında var olan durumun belirlenmesi ve alınacak önlemlere kaynaklık etmesi açısından İnternet bağımlılığı, siber zorbalık ölçekleri yanında çevrimiçi nezaket, çevrimiçi mahremiyet, çevrimiçi uygunsuz içerik, telif hakkı ve çevrimiçi güvenlik gibi ölçekleri de içeren bir değerlendirme aracı geliştirilmesi önemlidir.

Bu görüş doğrultusunda güvenli ve sorumlu İnternet kullanımını temel alan programlar incelenmiştir (CERIAS, 2014; Childnet, 2013; Cyber Smart, 2014; CyberWellness, Güvenli Çocuk, 2014; 2011; iKeepSafe, 2011; INSAFE, 2014; iSafe, 1998; NetSafe, 2014; NetSmartzKids, 2001; StaySafeOnline, 2014; USA-SOS, 2014). Programlar içerisinde Singapur Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulan siber sağlık programının diğer program içeriklerini kapsayıcı başlıklardan oluştuğu görülmüştür. Bu sebeple oluşturulacak ölçeklerin bu programda yer alan başlıklar altında geliştirilmesine karar verilmiştir. Ancak maddelerin geliştirilmesi aşamasında tüm program içeriklerinden yararlanılmıştır.

Ölçekler için temel alınan *siber sağlık* çatı kavramı genel olarak “bireyin kendine ve diğerlerine saygısı – güvenli ve sorumlu kullanım” olarak iki ilke rehberliğinde tanımlanmaktadır. Bireyin kendine ve diğerlerine saygısı ilkesi diğer kullanıcılar tarafından istenmeyen etkinliklerde bulunmamayı veya başkasına ait çalışmaların suistimal edilmemesi gibi çevrimiçi öğrencilerin kendi itibarını korumasını ve diğerlerine saygısını göstermesine yönelik davranışları içerir. Güvenli ve sorumlu kullanım ilkesi ise çevrimiçi tehlikeleri engelleme ve bu tehlikelerden kendini koruma gibi öğrencilerin zararlı ve yasadışı çevrimiçi davranışlarının sonuçlarını anlaması üzerine temellenmiştir. Sonuç olarak öğrenciler çevrimiçi davranışlarına yönelik öz-değerlendirme yapmalıdır

(Ministry of Education Singapore, 2016). Kavram İnternet/oyun bağımlılığı siber zorbalık, çevrimiçi nezaket, çevrimiçi mahremiyet, çevrimiçi uygunsuz içerik, telif hakkı ve çevrimiçi güvenlik gibi konulardan oluşmaktadır.

Siber Sağlığı oluşturan boyutlar incelendiğinde bunlardan ilki *İnternet bağımlılığı*dır. Arısoy (2009) İnternet bağımlılığını, yoğun kullanım isteği, İnternet'ten uzak kalındığında duygu durumunda değişiklikler (aşırı sinirlilik, mutsuz olma durumu gibi), aile, iş ve sosyal hayatın İnternet yüzünden bozulması gibi belirtilerle tanımlamıştır. Griffiths (2000) ise İnternet bağımlılığında İnternet'in her şeyden önemli olması, bireyin İnternet karşısında sakinleşmesi, artan miktarda kullanım, İnternet'ten uzak kalındığında bireyin huzursuz olması, İnternet karşısından kalkma çabasında başarısızlık gibi belirtilerin varlığından bahsetmektedir.

Siber sağlık kavramı altında yer alan ikinci boyut ise *siber zorbalıktır*. Willard (2005) siber zorbalığı, bilgi ve iletişim teknolojilerini veya İnternet'i kullanarak, toplumu rahatsız edici hareketlerin ya da zararlı, acımasız konuşmaların çevrimiçi ortam aracılığıyla yayılması olarak tanımlamaktadır. Belsey (2007) siber zorbalığı, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak başkalarına zarar vermeyi amaçlayan kasıtlı, tekrarlanan ve düşmanca davranışlar olarak nitelendirmektedir. Willard (2005) siber zorbalığın çeşitlerinin şiddet, zarar verme, tekrarlanan, iftira, kimlik gizleme, hilekarlık ve kovma şeklinde olabileceğini belirtmektedir. Sanal ortamda zorbalığa maruz kalan çocuklarda hayal kırıklığı, öfke, üzüntü (Patchin ve Hinduja, 2006) ve anksiyete, içe kapanıklık (Juvonen ve Gross, 2008) gibi etkilerin olduğu araştırmalarda belirtilmektedir.

Bu kavram altında yer alan üçüncü boyut ise *çevrimiçi nezakettir*. Çevrimiçi nezaket, sanal ortamda bireylerin uyması gereken görgü kurallarını ifade etmektedir. Scheuermann ve Taylor (1997)'a göre birey, bilgisayarın karşısında bir insan olduğunu unutmadan gerçek yaşamda yerine getirmiş olduğu görgü kurallarını sanal ortamda da uygulamalıdır. Wimsatt, Kernek ve Lozada (2010) öğrencilere çevrimiçi nezaket konusunda gerçek hayatta olduğu gibi sanal ortamda da farklı görüşlere karşı saygılı olunması, büyük harflerin sadece gerekli yerlerde kullanılması, argo ve saldırgan bir dil kullanmaktan

kaçınılması, iletilerin yollanmadan önce tekrar tekrar incelenmesi gibi önerilerde bulunmaktadır.

Çevrimiçi mahremiyet bu kavram altında yer alan dördüncü boyuttur. Minton (2014), çevrimiçi mahremiyeti bireyin İnternet üzerinden kendisi hakkında ortaya koyduğu bilgilerin kimlerin ulaştığına yönelik kontrol becerisi olarak tanımlamaktadır. Çocuklar sanal ortamda sohbet etmek, oyun oynamak, ileti ya da fotoğraf paylaşmak, mail atmak gibi etkileşim gerektiren etkinlikler gerçekleştirmekte ve bunun sonucunda kişisel bilgilerini bu ortamlarda paylaşmaktadır. Bu paylaşımlar çocukların kendisi ve ailesi için pek çok risk oluşturmaktadır. Hırsızlık, kandırılma, cinsel istismar bu riskler arasında sayılabilir. Çevrimiçi mahremiyet kapsamında çocuklara ad, soyad, yaş, ev adresi, e-posta adresi, telefon numarası, fotoğraf, şifre gibi bilgilerin internette paylaşılmaması ve sosyal ağlardaki profil ayalarının düzenlenmesi (Cyberwellness, 2011) önerilmektedir.

Çevrimiçi uygunsuz içerik bu kapsamda incelenen boyutlardan beşincisidir. Çevrimiçi uygunsuz içerik küfürlü sözlerden, pornografik resim ve videolara kadar çocuğun gelişiminde ve büyümesinde olumsuz etkilere sahip tüm içerikler için kullanılan genel bir kavramdır. Bu içeriklere saldırganlık, yasadışı faaliyetler, cinsellik, şiddet, ırkçılığa teşvik, bireyin kendisine zarar verebileceği siteler örnek olarak verilebilir (Cybersmart, 2014). Çevrimiçi uygunsuz içerikler, genç bireylerin zayıflığa özendirilmesi, zayıflama hastalıklarına yakalanması, cinsellik algılarının olumsuz etkilenmesi, evlilik dışı ilişkilere karşı olumlu tutum sergilemesi (ThinkUKnow, 2015) gibi olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bu nedenle ailelere çevrimiçi uygunsuz içeriklerin engellenmesine yönelik filtre kullanılması ve çocukları ile bu konuya yönelik sık sık sohbet edilmesi (NetSmartz, 2015) önerilmektedir.

Öğrencilerin İnternet'i kullanım amaçları incelendiğinde, ödev için araştırma yapmak seçeneğinin de bu amaçlar arasında yerini aldığını görmekteyiz (Livingstone ve Bober, 2004). İnternet'in kısa sürede sınırsız kaynak sağlaması onların işlerini kolaylaştırmakta ve istedikleri bilgiye anında ulaşabilmektedirler. Ancak bu kaynaklardan yararlanırken dikkat etmeleri gereken hususlar olduğu onlara belirtilmeli ve bu konuya yönelik bilgi sahibi olmaları sağlanmalıdır. *Telif hakkı* konusu siber sağlık içerisinde yer alan altıncı boyuttur. Telif Hakları Genel Müdürlüğü (2014) telif hakkını kişilerin kendi fikirleri

doğrultusunda meydana getirdikleri ürünleri üzerindeki hukuki hakları olarak tanımlamaktadır.

Çocukların sanal ortamda yararlandığı ürünlerde nasıl hareket edeceğine yönelik bilgi sahibi olması onların bilinçli kullanıcı olmaları adına önemli bir adımdır. Çocukların web sitesinde yer alan içeriğe yönelik kullanım şartları, ürünün sahibinden alınması gereken izinler ve elektronik baskılarda kullanılacak veri sınırı (CyberWellness, 2011) gibi bilgiler konusunda düzeylerinin belirlenmesi, eğitimler yapılması ve bu konuda sorumluluk sahibi olmaları önemlidir.

Siber sağlık içerisinde yer alan son boyut ise *çevrimiçi güvenlidir*. Bu başlık altında bilgisayar güvenliği, üyelik güvenliği, e-posta güvenliği gibi pek çok öge yer almaktadır. ConnectSafely (2015) tarafından sunulan içeriklerde, çocukların kötü amaçlı linklere doğrudan girmek ve gizli kimliklerle yazılan arkadaşça mesajlara cevap vermek gibi davranışları daha çok gösterdikleri belirtilmektedir. Bu konuda ailelere çocukları ile sık sık konuşmaları ve tavsiyelerde bulunmaları önerilmektedir.

Siber sağlık kavramı altında yer alan boyutlardan her birinin İnternet'in güvenli ve sorumlu kullanımında önemli bir yere sahip olduğu, farklı çevrimiçi önlem ve önerileri gerektirdiği görülmektedir. Tüm konuların aynı hassasiyeti gerektirdiği düşüncesiyle, bu çalışmada siber sağlık çatı kavramı altında yer alan konuları içeren, siber sağlık ölçeklerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada aşağıdaki alt amaçlar göz önünde bulundurulmuştur:

1. İnternet Bağımlılığı Ölçeği'nin geliştirilmesi,
2. Siber Zorbalık Ölçeği'nin geliştirilmesi,
3. Çevrimiçi Nezaket Ölçeği'nin geliştirilmesi,
4. Çevrimiçi Mahremiyet Ölçeği'nin geliştirilmesi,
5. Çevrimiçi Uygunsuz İçerik Ölçeği'nin geliştirilmesi,
6. Telif Hakkı Ölçeği'nin geliştirilmesi,
7. Çevrimiçi Güvenlik Ölçeği'nin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Öğrenci Siber Sağlık Ölçekleri (ÖSSÖ) taslağı üçer kişiden oluşan, 5.- 6. ve 7. sınıfta öğrenim gören 9 öğrenciye incelenmiş ve öğrencilerden maddeleri açıklamaları istenmiştir. Ancak, 5. sınıf öğrencilerinin Siber Sağlık Ölçeği öğrenci formunda yer alan kavramlara yönelik yeterli açıklama getiremedikleri, bazı maddeleri anlamadıkları ortaya çıkmış ve çalışmanın 6. sınıftan itibaren yapılması uygun görülmüştür. Bu aşama sonrasında ÖSSÖ taslak formu Aksaray ilinde 6-7-8. sınıflarda öğrenim görmekte olan 528 öğrenciye uygulanmıştır (266 kız ve 262 erkek). Tabachnick ve Fidell (2007) faktör analizi için 300 kişi ve üzerinde katılımcı sayısının analizler açısından uygun olacağını belirtmektedir. Buna göre araştırmaya dahil edilen katılımcı sayısının faktör analizi için uygun olduğu söylenebilir. Öğrencilerin 49'u (% 9.3) 11, 196'sı (37.1) 12, 196'sı (37.1) 13, 84'ü (%15.9) 14 ve 3'ü (%.6) 15 yaşındadır ($\bar{X}$ =12.6, SS= ,88). Öğrencilerin sınıf dağılımları incelendiğinde 211 (%40) katılımcının 6. sınıf, 171 (%32.4) katılımcının 7. sınıf, 146 (%27.7) katılımcının 8. sınıf olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada araştırmacı tarafından geliştirilen ÖSSÖ kullanılmıştır. Öncelikle öğrencilerin kişisel ve İnternet kullanımlarına yönelik demografik bilgilere yer verilirken, sonrasında öğrencilerin güvenli ve sorumlu İnternet kullanımına yönelik farkındalıklarını belirleyen İnternet bağımlılığı, siber zorbalık, çevrimiçi nezaket, çevrimiçi mahremiyet, çevrimiçi uygunsuz içerik, telif hakkı ve çevrimiçi güvenlik ölçek maddeleri bulunmaktadır. Ölçeğin maddeleri uzman görüşleri doğrultusunda 4'lü Likert biçiminde hazırlanmış, her bir madde; (1) Hiç Katılmıyorum. (2) Katılmıyorum. (3) Katılıyorum. (4) Tamamen Katılıyorum olarak düzenlenmiştir. Frary (1996) tarafsız/nötr seçeneklerin bireylerin gerçek görüşlerini yansıtmak yerine kaçamak cevaplar vermesine neden olduğunu, bu seçeneklerden kaçınılması gerektiğini belirtmektedir. Bu sebeple öğrencilerin farkındalıklarına yönelik gerçek görüşlerini belirtmeleri amacıyla dörtlü Likert kullanılması uygun görülmüştür.

Uygulamanın Yapılışı

ÖSSÖ oluşturulurken öncelikle konuya yönelik literatür taraması yapılmış, alan uzmanlarının görüşleri alınmış ve soru havuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan maddeler taslak yapıda uzmanlara sunulmuş ve dönütler doğrultusunda düzenlemeler yapılmıştır. Aksaray Valiliğinden gerekli izinler alınarak, ölçeklerin ön uygulaması merkezde yer alan dört ortaokulda gerçekleştirilmiştir. Uygulama, okullardaki 6, 7, 8. sınıf olmak üzere toplamda 528 öğrenci ile yapılmış ve analizler sonucunda ölçeklere son halleri verilmiştir.

Veri Analizi

Ölçeklerin yapı geçerliliğini test etmek için açımlayıcı faktör analizinden, bu analize bağlı olarak varimax döndürme yönteminden ve doğrulayıcı faktör analizinden yararlanılmıştır. Elde edilen verilerin açımlayıcı faktör analizleri ve güvenilirlik testleri için SPSS 18; doğrulayıcı faktör analizleri için AMOS 18 programlarından yararlanılmıştır. Ölçeklerin güvenilirliğinin değerlendirilmesinde ise iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı Cronbach Alfa, madde toplam korelasyonu ve alt-üst %27'lik grup ortalamaları arasındaki farklara başvurulmuştur.

BULGULAR

ÖSSÖ'nün oluşturulmasında literatürde doğrudan siber sağlık kavramı altında yapılan çalışmalara rastlanamaması sebebiyle ölçeklere yönelik yapılan çalışmalar ve güvenli sorumlu İnternet kullanımına yönelik düzenlenen programlar incelenmiştir. İnternet bağımlılığı konusunda Young (1999), Minmin (2012), Irwansyah (2005) ve Pawlak'ın (2002) çalışmalarından yararlanılmıştır.

Siber zorbalık maddelerinin oluşturulmasında ise Tanrıku, Kınay, Arıca (2013) tarafından geliştirilen Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği'nden, Ayas ve Horzum (2010) tarafından geliştirilen Sanal Zorba/Kurban Ölçeği'nden ve Carter'ın (2012) çalışmasından yararlanılmıştır. Çevrimiçi Nezaket, Çevrimiçi Mahremiyet, Çevrimiçi Uygunsuz İçerik, Telif Hakkı, Çevrimiçi Güvenlik ölçeklerine yönelik sorular oluşturulurken bu konularda hazırlanan bir ölçeğe ulaşamadığından içeriklere yönelik

alanyazın ve İnternet içerikleri incelenmiştir. Bu doğrultuda Singapur Siber Sağlık öğrenci portalından (Cyberwellness, 2011), Uluslararası Telekomünikasyon Birliği Kılavuzu'ndan (ITU, 2009), Cybersmart (Cybersmart, 2014) içeriklerinden yararlanılmıştır.

Toplamda 80 maddeden oluşan taslak ölçekler Anadolu Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi'nde görev yapan 16 öğretim üyesinin İnternet üzerinden görüşüne sunulmuştur. Uzmanlar Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında görev yapmaktadır.

Taslak ölçekte yer alan maddeler “hedeflenen yapıyı ölçüyor”, “madde yapı ile ilişkili, ancak gereksiz” ya da “madde hedeflenen yapıyı ölçmez” olarak üç seçenek altında değerlendirilmiştir. Maddelerin kapsam geçerliliği analizinde Lawshe tekniğinden, ve uzman dönütlerinden yararlanılmıştır. Lawshe (1975) tekniğinde 0.05 anlamlılık düzeyinde 16 uzman için belirlenen uzman kapsam geçerlik oranı (KGO) ve indeksi (KGİ) .49 olarak belirlenmiştir. Bu analizin yanı sıra uzmanların madde üzerindeki yorumları da tek tek incelenmiş ve bu yorumlar maddenin düzenlenmesi ya da çıkarılmasında göz önünde bulundurulmuştur.

Öğrenci İnternet Bağımlılığı Ölçeği maddelerine yönelik KGO değerleri incelendiğinde bu değerlerin 1 ve .37 arasında olduğu görülmektedir. Buna göre KGO'su düşük olan tek maddenin çıkarılması yerine uzman dönütleri temel alınarak düzenlenmesine karar verilmiştir. Ölçeğin kapsam geçerlilik indeksi (KGİ) ise .72 bulunmuş ve belirlenen ölçütü sağladığı görülmüştür. Başlangıçta 14 madde olarak sunulan ölçek, uzman dönütleri ve analiz değerleri göz önüne alınarak madde çıkarılmadan düzenlenmiştir.

Siber Zorbalık Ölçeği maddelerine yönelik dönütler incelendiğinde KGO değerlerinin .25 ile .87 arasında olduğu görülmüştür. Hem KGO değerleri hem de dönütler dikkate alınarak, 5 maddenin düzenlenmesi ve KGO'su düşük olan 4 maddenin de çıkarılmasına karar verilmiştir. Ayrıca uzman önerileri göz önüne alınarak ölçeğe 2 madde eklenmiştir. Ölçeğin KGİ'si .58 bulunmuş ve Lawshe tekniği doğrultusunda belirlenen değeri

sağlamıştır. Buna göre 14 maddeden oluşan ölçekten 4 madde çıkarılmış sonrasında 2 madde eklenmiş ve madde sayısı 12 olarak düzenlenmiştir.

Çevrimiçi Nezaket Ölçeği'nin kapsam geçerlik analizleri incelendiğinde maddelerin KGO değerlerinin -.12 ile .87 arasında değiştiği görülmektedir. Bu değerler ve uzman önerileri göz önüne alındığında 2 maddenin düzenlenmesine ve KGO değeri düşük olan üç maddenin çıkarılmasına karar verilmiştir. Ölçeğin kapsam geçerlik indeksi ise .64 olarak bulunmuş belirlenen ölçütü sağlamıştır. Ölçekteki madde sayısı 16 maddeden 13 maddeye düşmüştür.

Çevrimiçi Mahremiyet Ölçeği'ne bakıldığında maddelerin KGO değerlerinin .25 ile 1 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçeğin KGİ değeri .65 bulunmuş ve belirlenen ölçütü sağlamıştır. Bu değerler ve uzman önerileri göz önüne alındığında değeri düşük olan 2 maddenin çıkarılması yerine düzenlenmesi, 1 maddenin Çevrimiçi Güvenlik Ölçeği'ne alınması ve 2 sorunun ölçeğe eklenmesi uygun görülmüştür. Buna göre ölçekteki madde sayısı 9'dan 10'a yükselmiştir.

Çevrimiçi Uygunsuz İçerik Ölçeği maddelerinin kapsam geçerlik oranları ise .37 ile .87 arasında değer almaktadır. Bu değerler ve uzman önerileri göz önüne alındığında 5 maddenin düzenlenmesine, bir maddenin çıkarılmasına ve ölçeğe 4 madde eklenmesine karar verilmiştir. Değeri düşük olan bir maddenin uzman dönütleri temel alınarak çıkarılması yerine düzenlenmesine karar verilmiştir. Ölçeğin kapsam geçerlilik indeksi ise .67 olarak bulunmuş, belirlenen ölçütü sağlamıştır. Düzenlemeler sonucunda ölçekteki madde sayısı 10'dan 13'e yükselmiştir.

Telif Hakkı Ölçeği maddelerine yönelik KGO'lar incelendiğinde değerlerin .25 ile 1 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçeğin KGİ değeri .65 bulunmuş ve belirlenen ölçütü sağladığı görülmüştür. Hem KGO, hem de öneriler dikkate alınarak, 1 maddenin düzenlenmesi, değeri düşük olan 2 maddenin de çıkarılması uygun görülmüştür. Ayrıca ölçeğe 2 madde daha eklenmiştir. Ölçekteki diğer maddelerin belirlenen değerleri sağladığı görülmüştür. Ölçekte 2 madde çıkarılıp 2 madde eklendiği için madde sayısı 7 olarak kalmıştır.

Çevrimiçi Güvenlik Ölçeği'nde yer alan maddelerin KGO'ları .25 ile .87 arasında değişmektedir. Bu değerler ve uzman dönütleri göz önüne alındığında 2 maddenin

düzenlenmesine, değerleri düşük olan 1 maddenin çıkarılmasına, 2 maddenin eklenmesine ve 1 maddenin de Çevrimiçi Mahremiyet Ölçeği'nden Çevrimiçi Güvenlik Ölçeği'ne taşınmasına karar verilmiştir. Ölçeğin kapsam geçerlilik indeksi ise .68 olarak bulunmuş belirlenen ölçütü sağlamıştır. Diğer maddelerde belirlenen ölçüt sağlanmış ve değişiklik yapılmamıştır. Ölçekteki madde sayısı 10 maddeden 12'ye yükselmiştir.

Kapsam geçerlilik analizleri doğrultusunda, toplamda 80 soru uzman görüşüne sunulmuş, 20 soru düzenlenmiş, 12 soru çıkarılmış ve 13 soru da eklenmiştir. Ölçeklerin kapsam geçerlilik analizleri sonrasında yedi ölçek toplamda 81 soru olarak ön uygulamaya hazırlanmıştır. Güvenli ve sorumlu İnternet kullanımına yönelik ölçeklerin yapı geçerliğini analiz etmek için açımlayıcı faktör analizinden ve güvenilirlik için ise iç tutarlık katsayısı Cronbach Alfa'dan, madde toplam korelasyonu, alt-üst %27'lik grup ortalamaları arasındaki farklardan yararlanılmıştır.

Ön uygulamada elde edilen verilerin açımlayıcı faktör analizi için uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett Sphericity küresellik testi ile incelenmiştir. Tabachnick ve Fidell (2007) faktör analizi için KMO değerinin .60'dan yüksek çıkması gerektiğini belirtmektedir. Bununla beraber Barlett testinin anlamlı çıkması da puanların normalliğinin bir kanıtı olarak görülmektedir.

Öğrencilerden elde edilen veriler doğrultusunda yapılan faktör analizleri sonucunda çevrimiçi mahremiyet ve telif hakkı ölçeklerinde yer alan maddelerin tek boyutta toplandığı belirlenmiştir. Ölçeklerde yer alan maddelere ilişkin hesaplanan istatistikler ve güvenilirlik değerleri Tablo 1'de gösterilmiştir. İnternet Bağımlılığı, Siber Zorbalık, Çevrimiçi Nezaket, Çevrimiçi Uygunsuz İçerik ve Çevrimiçi Güvenlik ölçekleri öğrenci formundaki maddelerin iki boyutta toplandığı tespit edilmiş sonuçlar tablolarda yer almıştır.

Tablo 1. Tek Boyutlu ÖSSÖ Maddelerinin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları ve Güvenirlik Değerleri

Ölçekler	Madde No	Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu	t (Alt-Üst%27)
Çevrimiçi mahremiyet	m10	0.775	0.456	15.75*
	m2	0.772	0.481	17.35*
	m7	0.718	0.426	12.14*
	m5	0.408	0.204	6.29*
	Açıklanan Varyans: % 46.95			
Cronbach Alfa Katsayısı:0.608				
Telif hakkı	m3	0.773	0.593	19.81*
	m2	0.744	0.556	19.31*
	m1	0.731	0.545	17.74*
	m4	0.704	0.518	14.26*
	m5	0.613	0.427	11.65*
Açıklanan Varyans: % 51.15				
Cronbach Alfa Katsayısı:0.759				

*p<.001

Öğrenci Çevrimiçi Mahremiyet Ölçeği analiz sonuçlarına göre K.M.O katsayısının .65 ve Barlett sonucunun ($p<.05$) anlamlı olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda elde edilen verilerin faktör analizi için uygun olduğu söylenebilir. Başlangıçta 10 maddeden oluşan Çevrimiçi Mahremiyet Ölçeği'ne uygulanan faktör analizleri ile her seferinde bir madde binişik yük değeri vermiş ve toplamda beş madde ölçekten çıkarılmıştır. Sonrasında yapılan güvenirlilik testleri ile bir maddenin de düşük güvenirlilik değerine sahip olduğu görülmüş ve ölçek 4 madde olarak son halini almıştır. Diğer maddelerin hem faktör analizlerinde hem de güvenirlilik testlerinde kabul edilen değerler içerisinde olduğu görülmüştür. Ölçeğin tek faktörlü ve açıklanan varyansın %46.95 olduğu görülmüştür. Büyüköztürk (2014) tek faktörlü ölçeklerde açıklanan varyansın %30 ve daha fazla olmasının yeterli olacağını belirtmiştir. Buna göre açıklanan varyansın kabul edilebilir düzeyde olduğu söylenebilir. Ölçekte yer alan maddelerin yük değerleri .408 ile .775 arasında değer almıştır. Maddelerin iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa .608 olarak bulunmuştur. Buna göre ölçeğin güvenilir olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra madde toplam korelasyonlarının .204 ve .481 arasında değiştiği ve t-değerlerinin anlamlı olduğu ($p<.001$) görülmektedir. Toplam korelasyonlar incelendiğinde beşinci maddenin toplam

korelasyon açısından düşük değere sahip olduğu ancak diğer değerleri göz önüne alınarak kalmasının uygun olacağı uzmanlar tarafından uygun görülmüştür. Bu değerler esas alınarak ölçeğin öğrencilerin çevrimiçi mahremiyetlerine yönelik davranışlarını ayırt etmede yeterli olacağı söylenebilir.

Öğrenci Telif Hakkı Ölçeği'nin K.M.O katsayısının .785 ve Barlett sonucunun ($p < .05$) anlamlı olduğu belirlenmiştir. Başlangıçta 7 maddeden oluşan Telif Hakkı Ölçeği yapılan faktör analizleri sonrasında 5 madde olarak düzenlenmiştir. Ölçekteki iki madde diğer maddelerden ayrılarak tek boyut altında sınıflanmış ve bu nedenle çıkarılmasına karar verilmiştir. Bir madde çıkarıldıktan sonra analizler tekrar yapılmış ve diğer maddenin de çıkarılması gerekmiştir. Ölçeğin tek faktörlü ve açıklanan varyansın %51.15 olduğu görülmüştür. Telif Hakkı Ölçeği'nde yer alan maddelerin yük değerleri .618 ile .773 arasında değer almıştır. Ayrıca iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa .759 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda maddelerin kabul edilen değerler içerisinde olduğu söylenebilir. Bununla birlikte faktörde yer alan maddelerin toplam korelasyonları .427 ile .593 arasında değişmekte ve t-değerlerinin anlamlı ($p < .001$) olduğu görülmektedir. Maddelerin öğrencileri çevrimiçi ortamda telif haklarına yönelik davranışlarını belirlemede ayırt edici niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Tablo 2'de Öğrenci İnternet Bağımlılığı Ölçeği'ne yönelik hesaplanan istatistiklere ve güvenirlik değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 2. Öğrenci İnternet Bağımlılığı Ölçeği Maddelerinin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları ve Güvenirlik Değerleri

Faktörler	Madde No	1. Faktör Yük Değeri	2. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu	t (Alt-Üst%27)
Önemlilik	m8	0.750		0.645	15.95*
	m12	0.738		0.670	16.79*
	m13	0.723		0.611	12.14*
	m9	0.707		0.524	14.94*
	m11	0.705		0.602	10.5*
	m7	0.621		0.512	12.9*
	m14	0.500		0.451	13.10*
	Ruh Hali Değişim	m2		0.842	0.672
m3			0.796	0.672	11.74*
m1			0.777	0.585	16.02*
m4			0.653	0.575	20.25*

Açıklanan Varyans (Önemlilik): %40.95
Açıklanan Varyans (Ruh Hali Değişimi): %14.65
Cronbach Alfa Katsayısı (Önemlilik): 0.825
Cronbach Alfa Katsayısı (Ruh Hali Değişimi): 0.808

*p<.001

Öğrenci İnternet Bağımlılığı Ölçeği'nin K.M.O katsayısı .87 ve Barlett sonucu (p<.05) anlamlı çıkmıştır. Başlangıçta 14 maddeden oluşan İnternet Bağımlılığı Ölçeği'nden üç madde binişik yük değeri verdiği için çıkarılmış ve diğer maddelerin hem faktör analizinde hem güvenirlilik testlerinde kabul edilen değerler içerisinde olduğu görülmüştür. Ölçek 11 madde olarak son halini almıştır. Ölçeğin faktör sayısının belirlenmesinde çizgi grafiği, faktör öz-değer puanları ve açıklanan varyans toplamı dikkate alınmıştır. Bu değerlere bağlı olarak ölçeğin iki faktörlü yapıda ve açıklanan varyansın %55.6 olduğu görülmektedir. Büyüköztürk (2014) çok faktörlü ölçeklerde açıklanan varyansın %30'dan büyük olması gerektiğini belirtmektedir. Bu durumda açıklanan varyansın kabul edilebilir olduğu söylenebilir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa .852 bulunmuştur. Literatürde alfa katsayısının .70'den büyük olmasının ölçeğin güvenirliliği açısından yeterli olacağı kabul edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007; Pallant, 2007). Bu doğrultuda İnternet Bağımlılığı Ölçeği'nin güvenilir olduğu söylenebilir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi İnternet Bağımlılığı Ölçeği maddelerinin yük değerleri .50 ve .842 arasında değişmektedir. Faktörlerin iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa sırasıyla .825 ve .808 olarak bulunmuştur. Buna bağlı olarak İnternet Bağımlılığı Ölçeği’nin birinci ve ikinci faktörünün yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir. Bununla birlikte faktörde yer alan maddelerin madde toplam korelasyonlarının .451 ile .672 arasında değiştiği ve t-değerlerinin anlamlı ($p < .001$) olduğu görülmektedir. Büyüköztürk (2014), madde toplam korelasyonları .30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri iyi derecede ayırt ettiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda İnternet bağımlılığına ait maddelerin geçerliliklerinin yüksek olduğu, öğrencilerin İnternet bağımlılığına yönelik göstermiş oldukları davranışları belirlemede ayırt edici ve aynı davranışı ölçmeye yönelik maddeler olduğu söylenebilir. Tablo 3’te Öğrenci Siber Zorbalık Ölçeği’ne yönelik hesaplanan istatistiklere ve güvenilirlik değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 3. Öğrenci Siber Zorbalık Ölçeği Maddelerinin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları ve Güvenirlik Değerleri

Faktörler	Madde No	1. Faktör Yük Değeri	2.Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu	t (Alt-Üst%27)
Oluşacak Sorunlara Önlem	m2	0.822		0.668	18.54*
	m3	0.793		0.685	14.43*
	m1	0.747		0.587	13.36*
	m4	0.715		0.620	15.47*
Gerçekleşen Sorunlara Çözüm	m6		0.764	0.638	12.42*
	m9		0.759	0.581	11.36*
	m5		0.683	0.563	13.42
	m11		0.659	0.378	9.62*
Açıklanan Varyans (Oluşacak sorunlara önlem): %48.34					
Açıklanan Varyans (Gerçekleşen sorunlara çözüm): %13.36					
Cronbach Alfa Katsayısı (Oluşacak sorunlara önlem): 0.817					
Cronbach Alfa Katsayısı (Gerçekleşen sorunlara çözüm): 0.735					

* $p < .001$

Öğrenci Siber Zorbalık Ölçeği’nin K.M.O katsayısının .86 ve Barlett sonucunun ($p < .05$) anlamlı olduğu görülmüştür. Başlangıçta 12 maddeden oluşan Siber Zorbalık Ölçeği’nden iki madde binişik yük değeri verdiği için, iki madde ise diğer maddelerden

ayrılarak tek boyut altında kaldığı için her seferinde bir madde çıkarılıp faktör analizi tekrarlanarak maddeler çıkarılmıştır. Ölçekte yer alan diğer maddelerin hem faktör analizinde hem güvenilirlik testlerinde kabul edilen değerler içerisinde olduğu görülmüş ve ölçek 8 madde olarak son halini almıştır. Ölçeğin iki faktörlü yapıda olduğu ve açıklanan varyansın % 61.7 olduğu görülmüştür. Ayrıca ölçeğin iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa .838 bulunmuştur. Buna göre Siber Zorbalık Ölçeği'nin yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir.

Tablo 3'te Siber Zorbalık Ölçeği'ne yönelik analiz değerlerine yer verilmiştir. Maddelerin yük değerlerine bakıldığında .659 ve .822 arasında değiştiği görülmektedir. Bununla birlikte birinci faktörün iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa .817, ikinci faktörün Cronbach Alfa katsayısı ise .735 bulunmuştur. Maddelerin toplam korelasyonlarının .378 ile .685 arasında değiştiği ve t-değerlerinin anlamlı olduğu ($p < .001$) olduğu görülmektedir. Faktörde yer alan maddelerin öğrencilerin siber zorbalığa yönelik davranışlarını belirleme açısından ayırt edici nitelikte olduğu görülmektedir. Tablo 4'te Öğrenci Çevrimiçi Nezaket Ölçeği'ne yönelik hesaplanan istatistiklere ve güvenilirlik değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 4. Öğrenci Çevrimiçi Nezaket Ölçeği Maddelerinin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları ve Güvenirlik Değerleri

Faktörler	Madde No	1.Faktör Yük Değeri	2.Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu	t (Alt-Üst%27)
Zamana Yönelik Duyarlılık	m11	0.793		0.447	10.4*
	m13	0.683		0.409	13.56*
	m10	0.623		0.446	14.39*
	m6	0.532		0.310	9.46*
İçeriğe Yönelik Duyarlılık	m4		0.837	0.506	12.48*
	m5		0.712	0.484	16.88*
	m9		0.573	0.378	14.35*
	m3		0.474	0.231	8.67*
Açıklanan Varyans (Zamana yönelik duyarlılık): %34.15					
Açıklanan Varyans (İçeriğe yönelik duyarlılık): %14.41					
Cronbach Alfa Katsayısı (Zamana yönelik duyarlılık): 0.622					
Cronbach Alfa Katsayısı (İçeriğe yönelik duyarlılık): 0.614					

* $p < .001$

Öğrenci Çevrimiçi Nezaket Ölçeği'nin K.M.O katsayısının .76 ve Barlett sonucunun ($p<.05$) anlamlı olduğu görülmüştür. Başlangıçta 13 maddeden oluşan Çevrimiçi Nezaket Ölçeği, 3 madde düşük madde yüküne sahip olduğu, 2 madde ise tek boyutta gruplandığı için ölçekten çıkarılmış, 8 madde olarak düzenlenmiştir. Sonrasında yapılan faktör analizleri ve güvenilirlik testleri ile diğer maddelerin kabul edilen sınırlar içerisinde olduğu görülmüştür. Ölçeğin iki faktörlü olduğu ve açıklanan varyansın %48.56 olduğu görülmüştür. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa .713 bulunmuştur.

Tablo 4'te maddelerin yük değerlerine bakıldığında .532 ile .837 arasında değiştiği görülmektedir. Faktörlerin iç tutarlılık katsayıları Cronbach Alfa sırasıyla .622 ve .614 olarak bulunmuştur. Pallant (2007), 10'dan az sayıda madde içeren kısa ölçeklerde alfa katsayısının .5 gibi düşük değerlerde görülmesinin yaygın olduğunu belirtmektedir. Buna göre Çevrimiçi Nezaket Ölçeği'ne yönelik maddelerin güvenilir olduğu söylenebilir. Bununla birlikte faktörlere ait maddelerin toplam korelasyonlarının .231 ve .506 arasında değiştiği ve t-değerlerinin anlamlı ($p<.001$) olduğu görülmektedir. Tablo 5'te öğrencilerin Çevrimiçi Uygunsuz İçerik Ölçeği'ne yönelik hesaplanan istatistiklere ve güvenilirlik değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 5. Öğrenci Çevrimiçi Uygunsuz İçerik Ölçeği Maddelerinin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları ve Güvenirlik Değerleri

Faktörler	Madde No	1.Faktör Yük Değeri	2.Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu	t (Alt-Üst%27)
Yetişkinleri Haberdar Etme	m4	0.786		0.537	15.5*
	m5	0.746		0.535	15.42*
	m7	0.688		0.483	12.38*
	m13	0.625		0.485	17.29*
Tedbirli Yaklaşım	m9		0.880	0.527	10.07*
	m10		0.676	0.427	12.11*
	m8		0.646	0.424	13.64*

Açıklanan Varyans (Yetişkinleri haberdar etme): %41.47
Açıklanan Varyans (Tedbirli yaklaşım): %15.85
Cronbach Alfa Katsayısı (Yetişkinleri haberdar etme): 0.721
Cronbach Alfa Katsayısı (Tedbirli yaklaşım): 0.647

* $p<.001$

Öğrenci Çevrimiçi Uygunsuz İçerik Ölçeği'nin K.M.O katsayısının .77 ve Barlett sonucunun ($p < .05$) anlamlı olduğu görülmüştür. Başlangıçta 13 maddeden oluşan Çevrimiçi Uygunsuz İçerik Ölçeği'nden 5 madde binişik yük değerine ve bir madde de düşük güvenilirlik değerine sahip olduğu için çıkarılmıştır. Ölçeğin son hali 7 madde olarak düzenlenmiştir. Ölçeğin iki faktörlü yapıda ve açıklanan varyansın %57.32 olduğu görülmektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa .76 bulunmuştur.

Tablo 5'te Çevrimiçi Uygunsuz İçerik Ölçeği'ne yönelik analiz sonuçları yer almaktadır. Maddelerin yük değerleri .625 ile .880 arasında değerler almıştır. Faktörlerin iç tutarlılık katsayıları Cronbach Alfa .72 ve .64 olarak bulunmuştur. Ayrıca maddelerin toplam korelasyonlarının .424 ile .537 arasında değiştiği ve t-değerlerinin anlamlı olduğu ($p < .001$) olduğu görülmektedir. Tablo 6'da öğrencilerin Çevrimiçi Güvenlik Ölçeği'ne yönelik hesaplanan istatistiklere ve güvenilirlik değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 6. Öğrenci Çevrimiçi Güvenlik Ölçeği Maddelerinin Faktör Yük Değerleri, Madde Toplam Korelasyonları ve Güvenirlik Değerleri

Faktörler	Madde No	1.Faktör Yük Değeri	2.Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu	t (Alt-Üst%27)
Çevrimiçi Güvenli Olmayan Davranışlar	m6	0.750		0.613	12.49*
	m9	0.746		0.606	11.42*
	m10	0.744		0.605	13.12*
	m11	0.700		0.552	14.17*
	m3	0.697		0.555	13.24*
	m5	0.684		0.539	13.50
Çevrimiçi Güvenli Davranışlar	m2		0.730	0.494	11.76*
	m12		0.658	0.426	9.14*
	m1		0.649	0.394	10.86*
	m8		0.623	0.384	9.45*
	m4		0.586	0.355	7.01*
Açıklanan Varyans (Çevrimiçi güvenli olmayan davranışlar): %28.87					
Açıklanan Varyans (Çevrimiçi güvenli davranışlar): %19.35					
Cronbach Alfa Katsayısı (Çevrimiçi güvenli olmayan davranışlar): 0.815					
Cronbach Alfa Katsayısı (Çevrimiçi güvenli davranışlar): 0.655					

* $p < .001$

Öğrenci Çevrimiçi Güvenlik Ölçeği'nin K.M.O katsayısının .79 ve Barlett sonucunun ($p<.05$) anlamlı olduğu görülmüştür. Başlangıçta 12 maddeden oluşan Çevrimiçi Güvenlik Ölçeği'ne faktör analizi yapılarak iki maddenin tek boyut altında toplandığı görülmüştür. Bir madde çıkarılarak analiz tekrar yapılmış ve tüm maddelerin kabul edilen değerleri sağladığı görülmüştür. Ölçeğin son hali 11 madde olarak düzenlenmiştir. Ölçeğin iki faktörlü yapıda ve açıklanan varyansın %48.22 olduğu görülmektedir. Ölçeğin iç tutarlılık alfa katsayısı .679 olarak bulunmuştur. Kayış (2010) .60 ve .80 arasında değer alan alfa katsayısının oldukça güvenilir olduğunu belirtmiştir. Buna göre maddelerin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

Tablo 6'da görüldüğü gibi maddelerin yük değerleri .586 ile .750 arasında değerler almıştır. Ölçeğin birinci faktörünün iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa .815; ikinci faktörün ise .655 olarak bulunmuştur. Ayrıca faktörde yer alan maddelerin .355 ile .615 arasında değerler aldığı ve t-değerlerinin anlamlı ($p<.001$) olduğu görülmektedir.

Ölçeklere uygulanan açımlayıcı faktör analizleri ve güvenilirlik testleri sonucunda, İnternet bağımlılığı ölçeği 14 maddeden 11 madde, Siber Zorbalık Ölçeği 12 maddeden 8 madde, Çevrimiçi Nezaket Ölçeği 13 maddeden 8 madde, Çevrimiçi Mahremiyet Ölçeği 10 maddeden 4 madde, Çevrimiçi Uygunsuz İçerik Ölçeği 13 maddeden 7 madde, Telif Hakkı Ölçeği 7 maddeden 5 madde ve Çevrimiçi Güvenlik Ölçeği 12 maddeden 11 madde olarak düzenlenmiştir. Tüm ölçeklerden toplamda 27 madde çıkarılmış ve 81 madde ile başlanan taslak ölçekler, 54 madde ile son hallerini almıştır.

Bu analizler sonrasında oluşturulan yapının model olarak doğrulanması adına Doğrulayıcı Faktör Analizleri'nden yararlanılmıştır. Bu çalışmada modelin uyum analizlerinin saptanmasında X^2/df , Goodness of Fit Index (GFI), Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA), Comparative Fit Index (CFI), Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI), Root Mean Square Residual (RMR), Normed Fit Index (NFI) değerlerinden yararlanılmıştır. Tablo 7'de kabul edilebilir uyum indeksi değerlerine yer verilmiş ve analiz sonuçları bu değerler temel alınarak incelenmiştir.

Tablo 7. Doğrulayıcı Faktör Analizi Kabul Edilebilir Model Değerleri

Uyum İndeksleri	Kabul Edilebilir Model Değerleri*	İyi Model Değerleri*
X ² /sd (CMIN/DF)	< 5	< 2
GFI	< .90	≥ .90
RMSEA	≤ .08	≤ .05
CFI	≥ .90	≥ .95
AGFI	< .90	≥ .90
RMR	< .08	≤ .05
NFI	≥ .90	≥ .95

*Seçer, 2013; Çokluk, Şekercioğlu, Büyüköztürk, 2012; Büyüköztürk, Akgün, Özkahveci ve Demirel, 2004; Scermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003; Smith ve McMillan, 2001

İnternet Bağımlılığı Ölçeği'ne yönelik modifikasyonsuz uyum indekslerine bakıldığında Ki-Kare değerinin (CMIN=180.211, DF=43, p=.000) anlamlı olduğu görülmektedir. Ancak büyük örneklerde bu değer anlamlı çıkması durumunda CMIN/DF değerine bakılması daha uygun görülmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Ölçeğin CMIN/DF değeri 4.19 bulunmuştur. Modelin uyum indekslerine bakıldığında RMSEA=.078, GFI=.941, AGFI=.909, CFI=.932, NFI=.913, RMR=.051 olduğu görülmektedir. Ulaşılan sonuçlar göz önüne alınarak, modifikasyon önerileri incelenmiş ve etkisi fazla olan işlemlere öncelik tanınarak, modelin aynı boyut altında yer alan 1 ve 3, 4 ve 5, 8 ve 10. maddeler arasında modifikasyon oluşturulmuştur. Uygulanan işlemler sonrasında ölçeğin Ki-Kare değerinin (CMIN=112.009, DF=40, p=.000) anlamlı olduğu görülmektedir. Ölçeğin CMIN/DF değeri 2.80 bulunmuş iyi uyum değerini sağladığı görülmüştür (Seçer, 2013; Çokluk, Şekercioğlu, Büyüköztürk, 2012; Scermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003; Smith ve McMillan, 2001). Modelin uyum indeksleri incelendiğinde RMSEA=.059, GFI=.962, AGFI=.938, CFI=.964, NFI=.946, RMR=.042 olduğu görülmüştür. Sonuçlar doğrultusunda RMSEA, NFI değerlerinin kabul edilebilir seviyede olduğu (Çokluk, Şekercioğlu, Büyüköztürk, 2012; Büyüköztürk, Akgün, Özkahveci ve Demirel, 2004; Scermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003; Smith ve McMillan, 2001) GFI ve AGFI, CFI, RMR değerlerinin ise mükemmel uyum gösterdiği (Seçer,

2013; Çokluk, Şekercioğlu, Büyüköztürk, 2012; Büyüköztürk, Akgün, Özkahveci ve Demirel, 2004; Scermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003; Smith ve McMillan, 2001) görülmektedir.

Siber Zorbalık Ölçeği'nin modifikasyonsuz uyum indekslerine bakıldığında Ki-Kare değerinin (CMIN=55.794, DF=19, p=.000) anlamlı olduğu görülmektedir. Ölçeğin CMIN/DF değeri 2.93 bulunmuştur. Buna göre modelin CMIN/DF değeri kabul edilen ölçütlerde olduğu söylenebilir. Modelin uyum indekslerine bakıldığında RMSEA=.061, GFI=.973, AGFI=.949, CFI=.972, NFI=.964, RMR=.027 olduğu görülmektedir. Uyum indekslerine yönelik değerler incelendiğinde, RMSEA değerinin kabul edilebilir seviyede olduğu (Büyüköztürk, Akgün, Özkahveci ve Demirel, 2004; Smith ve McMillan, 2001; Scermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003) GFI ve AGFI, CFI, NFI, RMR değerlerinin ise mükemmel uyum gösterdiği (Seçer, 2013; Çokluk, Şekercioğlu, Büyüköztürk, 2012; Büyüköztürk, Akgün, Özkahveci ve Demirel, 2004; Scermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003; Smith ve McMillan, 2001) görülmektedir.

Çevrimiçi Nezaket Ölçeği'nin modifikasyonsuz analiz değerleri incelendiğinde ölçeğin Ki-Kare değerinin (CMIN=79.387, DF=19, p=.000) anlamlı olduğu görülmektedir. Ölçeğin CMIN/DF = 4.17 bulunmuş, uyum indeksleri incelendiğinde RMSEA=.078, GFI=.964, AGFI=.932, CFI=.907, NFI=.883, RMR=.052 olduğu görülmüştür. Modelin modifikasyon önerileri incelenmiş ve etkisi fazla olan işlemlere öncelik tanınarak öneriler doğrultusunda aynı boyut altında yer alan 11 ve 13, 5 ve 9. maddeleri arasında iki modifikasyonun oluşturulmasına karar verilmiştir. Yapılan işlem sonrasında modelin Ki Kare değerlerinin CMIN=53.46, DF=17, p=.000 uyum indekslerinin ise CMIN/DF= 3.14, RMSEA=.064, GFI=.976, AGFI=.949, CFI=.944, NFI=.921, RMR=.052 olduğu görülmüştür. Ölçeğin uyum indekslerine yönelik elde edilen analiz sonuçları incelendiğinde GFI ve AGFI değerlerinin mükemmel uyum gösterdiği, RMSEA, CFI NFI ve RMR değerlerinin kabul edilebilir değerler içerisinde olduğu görülmüştür.

Çevrimiçi Mahremiyet Ölçeği'ne yönelik doğrulayıcı faktör analizi bulguları incelendiğinde Ki Kare değerinin (CMIN= 10.44, DF=2, p=.000) anlamlı çıktığı görülmektedir. Örneklemin büyük olması sebebiyle Ki Kare değerinin yanı sıra CMIN/DF=5.22 değerine de bakılmıştır. Modelin uyum indeksleri incelendiğinde

RMSEA=.090, GFI=.991, AGFI=.953, CFI=.967, NFI=.960, RMR=.037 değerlerine ulaşılmıştır. Modelin CMIN/DF değeri kabul edilen sınırların üzerindedir ancak önerilen modifikasyonlardan etkisi fazla olanlar göz önüne alınarak 2 ve 4. maddeler üzerinde işlem yapılmıştır. Bulgular Ki Kare (CMIN=.080, DF=1, p=.000) değerinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Örneklemin büyük olduğu göz önünde bulundurularak CMIN/DF değeri incelenmiş ve modifikasyonlar sonucunda bu değer kabul edilebilir sınırlar içerisinde değiştiği görülmüştür (CMIN/DF=.080). Modelin uyum indeksleri incelendiğinde RMSEA=.000, GFI=1, AGFI=.999, CFI= 1, NFI= 1, RMR=.004 olarak bulunmuş ve tüm değerlerin mükemmel uyum gösterdiği belirlenmiştir.

Çevrimiçi Uygunsuz İçerik Ölçeği'nin modifikasyonsuz analiz değerleri incelendiğinde ölçeğin uyum indekslerinin CMIN/DF =7.73, RMSEA=.113, GFI=.950, AGFI=.892, CFI=.921, NFI=.877, RMR=.069 olduğu görülmektedir. Ulaşılan sonuçlar göz önüne alınarak, modelin modifikasyon önerileri incelenmiş ve etkisi fazla olan işlemlere öncelik tanınarak, modelin aynı boyut altında yer alan 1 ve 2, 3 ve 4, 6 ve 7. maddeleri arasında modifikasyon oluşturulmuştur. Uygulanan işlemler sonrasında ölçeğin Ki-Kare değerinin (CMIN=15.213, DF=10, p=.000) anlamlı olduğu görülmektedir. Örneklemin büyük olması sebebiyle bu değer yanısıra CMIN/DF değerine bakılması uygun görülmektedir. Modelin CMIN/DF değeri 1.52 bulunmuş, modifikasyonlar sonucunda bu değer kabul edilebilir sınırlar içerisinde değiştiği görülmüştür. Uyum indekslerine bakıldığında RMSEA=.032, GFI=.992, AGFI=.977, CFI=.993, NFI=.981, RMR=.027 olduğu görülmüştür. Ölçeğin Uyum indekslerine yönelik elde edilen analiz sonuçları incelendiğinde tüm değerlerin mükemmel uyum gösterdiği görülmektedir.

Telif Hakkı Ölçeği'ne yönelik analiz bulguları incelendiğinde Ki Kare değerinin (CMIN= 33.362, DF=5, p=.000) anlamlı çıktığı görülmektedir. Örneklemin büyük olması sebebiyle Ki Kare değerinin yanısıra CMIN/DF=6.67 değerine bakılmıştır. Modelin uyum indeksleri incelendiğinde RMSEA=.104, GFI=.975, AGFI=.925, CFI=.951, NFI=.944, RMR=.045 değerlerine ulaşılmıştır. Önerilen modifikasyonlardan etkisi fazla olan işlemler göz önüne alınarak 4 ve 5. maddeler üzerinde işlem yapılmıştır. Uygulanan işlemler sonrasında ölçeğin Ki-Kare değerinin (CMIN=7.572, DF=4, p=.000) anlamlı olduğu görülmektedir. Örneklemin büyük olması sebebiyle modelin CMIN/DF değeri

incelenmiş (CMIN/DF= 1.899) ve modifikasyonlar sonucunda kabul edilen düzeyi sağladığı görülmüştür. Modelin uyum indeksleri incelendiğinde RMSEA=.041, GFI=.994, AGFI=.978, CFI= .994, NFI= .987, RMR=.020 olarak bulunmuş ve tüm değerlerin mükemmel uyum gösterdiği belirlenmiştir.

Çevrimiçi Güvenlik Ölçeği'nin modifikasyonsuz analiz değerleri incelendiğinde ölçeğin uyum indekslerinin CMIN/DF = 3.55, RMSEA=.070, GFI=.950, AGFI=.922, CFI=.921, NFI=.894, RMR=.064 olduğu görülmektedir. Ulaşılan sonuçlar göz önüne alınarak, modelin modifikasyon önerileri incelenmiş ve etkisi fazla olan işlemlere öncelik tanınarak, modelin aynı boyut altında yer alan 1 ve 6, 4 ve 6, 7 ve 10. maddeleri arasında modifikasyon oluşturulmuştur. Uygulanan işlemler sonrasında ölçeğin Ki-Kare değerinin (CMIN=103.959, DF=40, p=.000) anlamlı olduğu görülmektedir. Ölçeğin CMIN/DF değeri 2.59 bulunmuş kabul edilebilir değeri sağladığı görülmüştür. Modelin uyum indeksleri incelendiğinde RMSEA=.055, GFI=.967, AGFI=.945, CFI=.954, NFI=.928, RMR=.057 olduğu görülmüştür. Buna göre modelin RMSEA, NFI, RMR değerlerinin kabul edilebilir sınırlar; GFI, AGFI, CFI değerlerinin ise mükemmel uyum sınırları içerisinde olduğu görülmüştür.

Uygulanan doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda tüm ölçeklerin Ki Kare değerlerinin anlamlı çıktığı, ancak bu durumun çalışılan örneklemin büyüklüğü ile ilişkili olduğu (Çokluk, Şekercioğlu, Büyüköztürk, 2012) söylenebilir. Bununla birlikte analizler sonucunda ulaşılan tüm uyum indekslerinin kabul edilebilir ya da mükemmel uyum sınırları içerisinde olduğu görülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma ile 6-7-8. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin İnternet’i ne düzeyde güvenli ve sorumlu kullandığını saptayabilmek adına ÖSSÖ geliştirilmiştir. Ölçeklerin geliştirilmesi aşamasında güvenli İnternet kullanım başlıkları, bu konuda farklı ülkelerde ve Türkiye’de yapılan programlar incelenerek belirlenmeye çalışılmış ve Singapur Eğitim Bakanlığınca geliştirilen Siber Sağlık Programı’nın diğer programları kapsayıcı başlıklardan oluştuğu görülmüştür. Bu doğrultuda Siber Sağlık Programı temel alınarak, ölçeklerin İnternet bağımlılığı, siber zorbalık, çevrimiçi nezaket, çevrimiçi mahremiyet, çevrimiçi uygunsuz içerik, telif hakkı ve çevrimiçi güvenlik boyutları altında geliştirilmesine karar verilmiştir. Ölçeklere yönelik maddeler belirlenirken benzer şekilde bu konuda yapılan tüm programlardan ve araştırma içeriklerinden yararlanılmıştır. Ölçeklerin birbirinden farklı bağımsız değişkenleri ölçmeleri sebebiyle analizler her bir ölçeğin kendi içerisinde gerçekleştirilmiş ve sonuçlar aktarılmıştır. Taslak aşamasında toplamda 80 maddeden oluşan yedi ölçek BÖTE ve PDR Anabilim dallarında görev yapan 16 konu alanı uzmanına sunulmuş ve görüşleri alınmıştır. Uzman değerlendirmeleri ve Lawshe analizleri sonrasında ölçekler içerisinde toplam 20 madde düzenlenmiş, 12 madde çıkarılmış ve 13 madde eklenmiştir.

Ölçeklere genel olarak bakıldığında İnternet Bağımlılığı Ölçeği 14 madde, Siber Zorbalık Ölçeği 14 maddeden 12 madde, Çevrimiçi Nezaket Ölçeği 16 maddeden 13 madde, Çevrimiçi Mahremiyet 9 maddeden 10 madde, Çevrimiçi Uygunsuz İçerik 10 maddeden 13 madde, Telif Hakkı 7 madde, Çevrimiçi Güvenlik Ölçeği ise 10 maddeden 12 madde olarak düzenlenmiştir. Yedi ölçek toplamda 81 madde olarak ön uygulamaya hazırlanmıştır.

Uzman görüşleri sonrasında düzenlenen taslak ölçeklerin ön uygulaması 528 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Ölçeklerin yapı geçerliliğini test etmek için açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizinden, güvenilirlik testlerinde ise iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı Cronbach Alfa, madde toplam korelasyonu ve alt-üst %27 ortalamalarından yararlanılmıştır. Analizler sonrasında toplanan verilerin, ölçeklerin açımlayıcı faktör analizi için yeterli seviyede olduğu, açıklanan varyansların ve

güvenirlilik için hesaplanan Cronbach Alfa katsayısının, %27'lik grup ortalamaları farkının ve yarı test korelasyon oranlarının kabul edilen değerleri içerdiği, ölçeklerin ölçülmek istenen özellik açısından güvenilir olduğu görülmüştür.

Ölçekler tek tek incelendiğinde İnternet Bağımlılığı Ölçeği'nin 11 madde, Siber Zorbalık Ölçeği'nin 8 madde, Çevrimiçi Nezaket Ölçeği'nin 8 madde, Çevrimiçi Mahremiyet Ölçeği'nin 4 madde, Çevrimiçi Uygunsuz İçerik Ölçeği'nin 7 madde, Telif Hakkı Ölçeği'nin 5 madde ve Çevrimiçi Güvenlik Ölçeği'nin 11 madde olarak düzenlediği görülmektedir. Sonuç olarak ölçeklerden toplamda 27 madde çıkarılmış ve 54 madde olarak son halini almıştır.

Oluşturulan yapının model olarak doğrulanması için doğrulayıcı faktör analizlerinden yararlanılmış ve tüm ölçeklerin uyum indekslerinin kabul edilebilir ya da mükemmel uyum sınırları içerisinde olduğu görülmüştür.

ÖSSÖ ile 6-8. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin İnternet bağımlılığı, siber zorbalık, çevrimiçi nezaket, çevrimiçi mahremiyet, çevrimiçi uygunsuz içerik, telif hakkı ve çevrimiçi güvenlik konularında farkındalıklarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Frary (1996) tarafsız/nötr seçeneklerin bireylerin gerçek görüşlerini yansıtmak yerine kaçamak cevaplar vermesine neden olduğunu bu seçeneklerden kaçınılması gerektiğini belirtmektedir. Bu sebeple öğrencilerin farkındalıklarına yönelik gerçek görüşlerini belirtmesi amacıyla dörtlü Likert kullanılması uygun görülmüştür.

ÖSSÖ'ye yönelik puanlamalara bakıldığında, ölçeklerde öğrencilerden siber sağlık farkındalıklarına yönelik görüş belirtmeleri istenmiştir. Ölçek maddeleri dörtlü Likert halinde derecelendirilmiştir. Bu doğrultuda İnternet Bağımlılığı Ölçeği'nde 11 madde yer almakta ve maddeler olumsuz ifadelerden oluşmaktadır. Hesaplanmasının diğer ölçeklerle paralellik göstermesi açısından tüm maddeler ters çevrilmiş; analizler ve yorumlar bu doğrultuda yapılmıştır. Ömür ve Selvi (2010) ölçeklerin kesme puanlarının hesaplanmasında pek çok farklı yöntemin bulunduğunu, ancak yöntem ne olursa olsun kesme puanlarının belirlenmesinde bir keyfilik durumunun olduğunu belirtmektedir. Ayrıca araştırmacıların önermiş oldukları yöntemlerde, uzman görüşleri doğrultusunda kesme noktalarının belirlendiği görülmektedir. Bu doğrultuda ölçeklerin kesme puanlarının belirlenmesinde Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı'nda görev yapan

uzmanların görüşlerine başvurulmuştur. Buna göre İnternet Bağımlılığı Ölçeği'nde 22 puan ve altında olanlar "Farkındalığa Sahip Değil"; 22 ve 33 arasındakiler "Orta Düzeyde Farkındalığa Sahip"; 33 puan ve üstünde alan öğrenciler "Yüksek Düzeyde Farkındalığa Sahip" olarak belirlenmiştir.

Siber Zorbalık Ölçeği 8 maddeden oluşmakta ve tüm maddeler olumlu ifadelerden oluşmaktadır. Buna göre Siber Zorbalık Ölçeği'nden 16 puan ve altında alan öğrenciler "Farkındalığa Sahip Değil"; 16 ve 24 puan arasında alan öğrenciler "Orta Düzeyde Farkındalığa Sahip"; 24 puan ve üstünde alan öğrenciler ise "Yüksek Düzeyde Farkındalığa Sahip" olarak belirlenmiştir.

Çevrimiçi Nezaket Ölçeği 8 maddeden oluşmakta ve tüm maddeler olumlu anlam taşımaktadır. Buna göre Çevrimiçi Nezaket Ölçeği'nden 16 puan ve altında alan öğrenciler "Farkındalığa Sahip Değil"; 16 ve 24 puan arasında alan öğrenciler "Orta Düzeyde Farkındalığa Sahip"; 24 puan ve üstünde alan öğrenciler ise "Yüksek Düzeyde Farkındalığa Sahip" olarak belirlenmiştir.

Çevrimiçi Mahremiyet Ölçeği 4 maddeden oluşmakta ve tüm maddeler olumlu anlam taşımaktadır. Buna göre Çevrimiçi Mahremiyet Ölçeği'nden 8 puan ve altında alan öğrenciler "Farkındalığa Sahip Değil"; 8 ve 12 puan arasında alan öğrenciler "Orta Düzeyde Farkındalığa Sahip"; 12 puan ve üstünde alan öğrenciler ise "Yüksek Düzeyde Farkındalığa Sahip" olarak belirlenmiştir.

Çevrimiçi Uygunsuz İçerik Ölçeği 7 maddeden oluşmakta ve tüm maddeler olumlu anlam taşımaktadır. Buna göre Çevrimiçi Uygunsuz İçerik Ölçeği'nden 14 puan ve altında alan öğrenciler "Farkındalığa Sahip Değil"; 14 ve 21 puan arasında alan öğrenciler "Orta Düzeyde Farkındalığa Sahip"; 21 puan ve üstünde alan öğrenciler ise "Yüksek Düzeyde Farkındalığa Sahip" olarak belirlenmiştir.

Telif Hakkı Ölçeği 6 maddeden oluşmakta ve tüm maddeler olumlu anlam taşımaktadır. Buna göre Telif Hakkı Ölçeği'nden 10 puan ve altında alan öğrenciler "Farkındalığa Sahip Değil"; 10 ve 15 puan arasında alan öğrenciler "Orta Düzeyde Farkındalığa Sahip"; 15 puan ve üstünde alan öğrenciler ise "Yüksek Düzeyde Farkındalığa Sahip" olarak belirlenmiştir.

Çevrimiçi Güvenlik Ölçeği 11 maddeden oluşmakta ve ölçekteki 3, 5, 6, 8, 9, 10. maddeler ters anlam taşımaktadır. Bu maddeler ters çevrilerek puanlama yapılmaktadır. Buna göre Çevrimiçi Güvenlik Ölçeği'nden 22 puan ve altında alanlar "Farkındalığa Sahip Değil"; 22 ve 33 puan arasında alan öğrenciler "Orta Düzeyde Farkındalığa Sahip"; 33 puan ve üstünde alan öğrenciler ise "Yüksek Düzeyde Farkındalığa Sahip" olarak belirlenmiştir.

ÖSSÖ ile öğrencilerin İnternet bağımlılığı, siber zorbalık ve çevrimiçi güvenlik davranışlarının yanı sıra çevrimiçi nezaket, çevrimiçi mahremiyet, çevrimiçi uygunsuz içerik ve telif hakkı konularında farkındalıklarının belirlenmesi önemli görülmektedir. Çünkü ülkemizde ortaokulda öğrenim gören öğrencilerin güvenli İnternet kullanımına yönelik uygulanan ölçekler incelendiğinde (Döner, 2011; Gökçearslan ve Seferoğlu, 2016; Kavuk, 2016; Kavuk, 2011; Mert, Bülbül ve Sağıroğlu, 2012; Türkoğlu, 2013) ölçeklerin İnternet bağımlılığı, problemlı İnternet kullanımı, riskli İnternet kullanımı, siber zorbalık ve çevrimiçi güvenlik boyutlarını içerdiği, çalışmada yer verilen çevrimiçi nezaket, çevrimiçi mahremiyet ve çevrimiçi uygunsuz içerik ve telif hakkı konularında sınırlı kaldığı belirlenmiştir. Güvenli ve sorumlu İnternet kullanımına yönelik farkındalıkların belirlenmesi ve bu doğrultuda kapsamlı çalışmaların yapılabilmesi adına tüm boyuları içeren ve bu boyutların bir arada değerlendirilebilmesini sağlayan ÖSSÖ'nün önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir.

Bu sonuçlardan hareketle ölçeklerin farklı gruplar ve farklı büyüklükteki örneklemelere uygulanması sonucunda elde edilecek bulgular ile sorumlu ve bilinçli İnternet kullanımına yönelik öğrenci davranışlarının saptanması önemli görülmektedir. Ayrıca bilişim teknolojilerine yönelik geliştirilecek eğitim içeriklerinde bu doğrultuda ek kazanımlara yer verilmesi sağlanarak geleceğin bilinçli kullanıcıları yetiştirilebilir.

KAYNAKLAR

- Arısoy, Ö. (2009). İnternet bağımlılığı ve tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1, 55-67.
- Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2010). Sanal zorba / kurban ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış Dergisi*, 19, 1-17.
- Avrupa Çevrimiçi Çocuklar (2012). *Basın duyurusu ve raporlar (EU Kids Online III Türkiye)*. <http://eukidsonline.metu.edu.tr> adresinden erişilmiştir.
- Belsey, B. (2007). *Cyber bullying: An emerging threat to the 'always on' generation*. http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf adresinden erişilmiştir.
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Özkahveci, Ö. ve Demirel, F. (2004). Güdülenme ve öğrenme stratejileri ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 4(2), 207-239.
- Carter, J. L. (2012). *The effects of a cyberbully prevention program on middle school students' online behaviors and self-esteem* (Unpublished Doctoral Dissertation). Texas Woman's University, ABD.
- CERIAS (2014). *About cerias*. <http://www.cerias.purdue.edu> adresinden erişilmiştir.
- Childnet (2013). *What we do*. <http://www.childnet.com> adresinden erişilmiştir.
- ConnectSafely. (2015). *A parents guide to cybersecurity*. <http://www.connectsafely.org/wp-content/uploads/securityguide.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Cyber Smart (2014). *Role of the office*. <http://www.cybersmart.gov.au> adresinden erişilmiştir.
- CyberWellness (2011). <http://www.cyberwellness.org.sg/SitePages/PublicHome.aspx> adresinden erişilmiştir.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*, (2. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.

- Döner, C. (2011). *İlköğretim öğrencilerinde internet bağımlılığının farklı değişkenlere göre incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Frery, R. B. (1996). Hints for designing effective questionnaires. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 5(3).
- Griffiths, M. D. (2000). Does internet and computer “addiction” exist? Some case study evidence. *Cyberpsychology and Behavior*, 3(2), 211-218.
- Gökçearslan, Ş. ve Seferoğlu, S. S. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin internet kullanım biçimleri: Riskli davranışlar ve fırsatlar*. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1), 383-404.
- Güvenli Çocuk (2014). *Neler olmuş?* http://guvenlicocuk.org.tr/master.php?modul=neler_olmus&haber=14 adresinden erişilmiştir.
- INSAFE (2014). *Insafe and inhope*. <http://www.saferinternet.org> adresinden erişilmiştir.
- Irwansyah. (2005). *Internet uses. Gratifications. Addiction. and loneliness among international students* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Havai University, Havai.
- iKeepSafe (2011). *About us*. <http://www.ikeepsafe.org> adresinden erişilmiştir.
- i-Safe (1998). *About i-SAFE ventures*. <http://isafe.org/wp> adresinden erişilmiştir.
- Juvonen, J. & Gross, E. (2008). Extending the school grounds?: Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, 78(9), 496-505.
- Kayış, A. (2010). Güvenilirlik analizi. Yayımlandığı Kitap Kalaycı, Ş. (Editör) *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (405). Ankara: Asil Yayınları.
- Kavuk, M. (2016). *Ortaokul ve liselerin siber zorbalık farkındalık profillerinin oluşturulması ve okul paydaşlarına yönelik siber zorbalık farkındalık eğitimi etkililiğinin değerlendirilmesi* (Doktora Tezi). Ankara Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kavuk, M. (2011). *İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve sanal kurban olma durumlarının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personel Psychology* 28, 563-575.

- Livingstone, S., & Bober, M. (2004). *UK children go online: Final report of key project findings*. London School of Economics and Political Science, London.
<http://eprints.lse.ac.uk/399> adresinden erişilmiştir.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., and Ólafsson, K. (2011a). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children*. Full Findings. LSE, London: EU Kids Online.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. and Ólafsson, K. (2011b) *EU kids online: Final report*. EU Kids Online, London School of Economics & Political Science, London, UK.
- Mert, M., Bülbül, H. İ. ve Sağıroğlu, Ş. (2012). Milli eğitim bakanlığına bağlı okullarda güvenli internet kullanımı. *TUBAV Bilim Dergisi*, 5(4), 1-12.
- Ministry of Education Singapore (2016). *What is cyber wellness?*
<https://www.moe.gov.sg/education/programmes/social-and-emotional-learning/cyber-wellness> adresinden erişilmiştir.
- Minton, E. (2014). *Online predators and privacy*. https://books.google.com.tr/books?id=LJ_nAgAAQBAJ&pg=PA4&dq=what+is+online+privacy&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwiogJehhZ3LAhWJYZoKHYYlpB_EQ6AEILDAB#v=onepage&q=what%20is%20online%20privacy&f=false adresinden erişilmiştir.
- Minmin, G. (2012). *A study of adolescents' internet use and internet addiction in Shanghai. China: implications for social work practice* (Unpublished Doctoral Dissertation). Hong Kong University, China.
- NetSafe (2014). *About netsafe*. <http://www.netsafe.org.nz> adresinden erişilmiştir.
- NetSmartz (2015). *Inappropriate content for children*.
<http://www.netsmartz.org/NetSmartz%20v3/InappropriateContent> adresinden erişilmiştir.
- NetSmartzKids (2014). *A program of the national center for missing & exploited children*. <http://www.netsmartzkids.org/AboutUs> adresinden erişilmiştir.
- Pallant, J. (2007). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS for Windows*. England: Open University Press.
- Patchin, J. W. & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyber bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.

- Pawlak, C. (2002). *Correlates of internet use and addiction in adolescents* (Unpublished Doctoral Dissertation). The State University of New York, ABD.
- Scheuermann, L. & Taylor, G. (1997). Netiquette. *Internet Research*, 7(4), 269–273.
- Scmermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Seçer, İ. (2013). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi*. Ankara: Anı Yayınları.
- Smith, T. D. & McMillan, B. F. (2001, Şubat). *A primer of model fit indices in structural equation modeling*. Annual Meeting of the Southwest Educational Research Association Symposium, USA.
- Safe Online Surfing Internet Challenge (USA – SOS) (2014). *About us*. <http://www.usa-sos.org> adresinden erişilmiştir.
- StaySafeOnline (2014). *About national cybersecurity alliance*. <http://www.staysafeonline.org> adresinden erişilmiştir
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics* (Fifth Edition). USA: Pearson Press.
- Tanrıkulu, T., Kınay, H. ve Arıcak, O.T. (2013). Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 38-47.
- Telif Hakları Genel Müdürlüğü, (2014). *Telif hakkı nedir?* <http://www.telifhaklari.gov.tr/ana/sayfa.asp?id=394> adresinden erişilmiştir.
- ThinkUKnow (2015). Inappropriate Content. <http://www.waverley.nsw.edu.au/uploads/pdf/Inappropriate-Content.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2016). Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanımı. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15866> adresinden erişilmiştir.
- Türkoğlu, S. (2013). *Ergenlerin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (2009). *Guidelines for children on child online protection*. <http://www.itu.int/en/cop/Documents/gl-child-2009-e.pdf> adresinden erişilmiştir.

- Willard, N. (2005, August). *Cyberbullying and cyberthreats*. OSDFS National Conference, USA.
- Wimsatt-Mintu, A., Kernek, C. & Lozada, H. R. (2010). Netiquette: Make it part of your syllabus. *MERLOTT Journal of Online Learning and Teaching*, 6(1), 264-267.
- Young, K. S. (1999). Internet addiction: Symptoms, evaluation and treatment. *Clinical Practice*, 17, 19-31.

SUMMARY

Nowadays, students conduct a series of activities through the internet, and most of the time, these activities end up with some detrimental effects. In order to take the necessary steps towards secure internet usage and to create student awareness, it is evident that, in the first place, students' behaviors should be determined and, at this point, various measuring instruments should be used. When the studies conducted are investigated, it is seen that the research studies generally focus on cyber bullying and internet addiction. Studies on such topics as netiquette, online privacy, inappropriate online contents, copyright, and cyber security, which have crucial places in secure and responsible internet usage, are inadequate. For this reason, with regard to determining the existing situation in secure and responsible internet usage and creating a source for the precautions to be taken, it is vital to develop an evaluation instrument including such scales as online privacy, inappropriate online contents, copyright, and online security along with internet addiction, cyber bullying scales. The purpose of this study is to develop scales of internet addiction, cyber bullying, online politeness, online privacy, inappropriate online content, copyright, and online security oriented to secondary school students within the scope of cyber wellness framework. Being a scale-development study, the research is made up of two phases. Initially, content validity was investigated by means of inter-rater agreement, then, construct validity and reliability were tested via data gathered through 528 students' participation at 6th-7th-8th grade. After the question pools constructed for scales were organized, they were submitted to inter-rater agreement. Based on Lawshe method, and experts' oral feedback in the process of designing the scales, the scales were prepared for pilot study. Later, pilot study was conducted through 528 students' participation in four secondary schools in Aksaray province. With the data gathered, exploratory factor analysis and depending on this analysis, varimax rotation method and confirmatory factor analysis were utilized to test construct validity of scales. Also, internal consistency reliability coefficient Cronbach Alfa, item-total correlation, and group mean differences between bottom-top %27 were applied to test reliability of the scales. After the analyses, the scales were finalized by

means of extraction and reproducement of some items. Composed of 81 items, 27 items were extracted from the seven scales posterior to the analyses, and the scales were edited as 54 items. To be able to verify the construct as a model, confirmatory factor analysis was employed. Besides, it was found that fit indexes of all the scales were acceptable or within the boundaries of perfect fit. Thanks to the scales, which are oriented to secure and responsible internet use, it is envisaged to determine student awareness for the sake of conscious use. Hence, by providing regulation of instructional objectives in educational contexts in this direction, an important step will be taken for raising conscious users in the future.